

SZÁVAI JÁNOS

A MAGYARSÁGKÉP EZER ÉVE

KIVONAT: A magyarságkép minősége mindig fontos szerepet játszott az ország sorsának alakulásában. Ezer éves történelmünk során ez a kép két szélsőség közt váltakozott, az egyik szerint a magyarok barbárok, a másik szerint Magyarország a kereszténység védőpajzsa. A 19. század végén, a 20. század elején kialakuló negatív kép egyenes úton vezetett Trianonhoz. Az 1956-os forradalom, majd az 1989-1990-es rendszerváltozás ismét a pozitív képet teszi dominánssá.

Az 1992-ben Párizsban aláírt Barátsági és Együttműködési Szerződés, az első a két nemzet történetében, azt az új helyzetet rögzíti, amely a francia kisan-tant-politika feladását és Magyarország felértékelését foglalja keretbe.

KULCSSZAVAK: dinasztikus házasságok, keresztes hadjáratok, Sorbonne, Mohács, Napóleon, III. Napóleon, Kiegyezés, frankhamisítás, Balatonboglár, forradalom, győri csata, Batsányi, Kossuth, Trianon, Illyés Gyula, Mitterrand, Antall József

1990-ben, az első szabadon választott kormány beiktatása után alig hat héttel Antall József miniszterelnök nyugat-európai útra indult. 1990. június 21-én Bonnban, június 23-án Párizsban tett hivatalos látogatást. Ezt megelőzően június 7-én Moszkvában bejelentette, hogy Magyarország kilép a Varsói Szerződésből és a KGST-ből. Szeptemberben az Egyesült Államokba utazott George Bush elnök meghívására. Ez a négy út pontosan kijelölte az új magyar demokrácia külpolitikai prioritásait. Antall József ugyanolyan radikális fordulatot hajtott ezzel végre, mint egy évezreddel korábban Magyarország első királya, Szent Ist-

ván. Antall célja egyértelműen a Magyarország-kép átalakítása, vagy ha jobban tetszik, visszaállítása volt.

Nyugat-Európa belső viszonyai az 1950-es években gyökeresen megváltoztak: a német–francia szembenállást, amely alig egy évszázadon belül három kegyetlen háborút eredményezett, felváltotta a dinamikus német–francia együttműködés. Az új képlet létrejöttében döntő szerepet játszó Robert Schumann francia külügyminiszter boldoggá avatásának folyamatát 2021 júniusában indította el a Vatikán. Antall tisztán látta, hogy az ideológiai különbségeket felülíró együttműködés – Konrad Adenauer és Charles de Gaulle, Helmut Schmidt és Valéry Giscard d’Estaing, Helmut Kohl és François Mitterrand – olyan erőt képvisel, amellyel Magyarországnak célszerű a lehető legszorosabb együttműködést kialakítania. A magyar–francia viszonyra 1990-ben még két súlyos árnyék vetült: egyrészt Trianon és Trianon következményei, másrészt az a tény, hogy a 20. században a két állam egymással ellenséges viszonyban álló katonai szövetséghez tartozott.

Eckhardt meghatározása

A Szekfű Gyula szerkesztette, 1939-es *Mi a magyar?*¹ című kötetben Eckhardt Sándor közölt *A magyarság külföldi képe* címmel a témában mértékadó tanulmányt. Gondolatmenetének alapozása ennek a képnek a rendkívüli fontossága. A rólunk alkotott kép meghatározza kapcsolataink minőségét, keretet ad az állam külpolitikájának. Másfelől a külföldiek képét erőteljesen befolyásolja a magyarságnak önmagáról kialakított képe. A külföldi képről rendelkezésünkre álló források természetesen változatosak, és egymásnak sokszor ellentmondóak, ezért Eckhardt igyekszik a domináns vonulatokat kiemelni és bemutatni.

A magyarság külföldi képe a honfoglalás óta eltelt évezredben többnyire szélsőséges megítélések közt ingadozik. A 10. századi kalandozások, Merseburg és Augsburg jelentik az első mélypontot, amelyet hamarosan felülír azonban a

1 Eckhardt 1939.

nyugati kereszténység választása és első királyunk szentté avatása. A későbbiekben is megfigyelhető a két szélsőség váltakozása, az elmarasztaló, a magyarokat barbárként láttató véleményt hamarosan felváltja a kereszténység védőpajzsa minősítés. A huszadik századi képet is a sarkított nézetek jellemzik; az az előnytelen kép, amely a század elején alakult ki, s Trianonhoz vezetett, az 1956-os forradalommal változott át radikálisan. Ugyancsak ötvenhat segített abban, hogy feledésbe merüljön a Hitler utolsó csatlósa megbélyegző ítélet. Erre az 1956-os alapra épült rá az 1989-es fordulat; a nyugati hatalmak a demokráciák világába visszatérő Lengyelországot és Magyarországot üdvözölték július 14-i deklarációjukban.

A magyar–francia kapcsolatok

A jelzett keretek közt érdemes megvizsgálnunk a francia–magyar kapcsolatokat, pontosabban a két nemzet egymásról kialakított véleményének a kérdését. A földrajzi helyzet, vagyis a magyar állam elhelyezkedése a Német–római Birodalomhoz, ill. a Francia Királysághoz képest, egyértelmű prioritást ad a német kapcsolatoknak. A 6. században kialakult frank, majd francia állam hatalmi súlya azonban logikussá teszi, hogy az újonnan szerveződő Magyar Királyság külpolitikájának fontos eleme legyen a Capeting-dinasztiával, majd a Valois-házzal létrehozott és folyamatosan ápoltságú kapcsolat. A másik fél szempontjából tekintve két meghatározó elemet érdemes kiemelni: az egyik a keresztény világhoz, a keresztény vallási és kultúrkörhöz való tartozás, pontosabban annak felismerése, hogy az új magyar állam ennek a keleti határán, de mindenesetre azon belül helyezkedik el,² a másik, hogy a változó európai hatalmi viszonyok, ha nem is gyakran, de olykor felértékeltek a germán világon túl elhelyezkedő, s esetlegesen ellensúlyként értelmezhető magyar középhatalmat.

2 Szűcs 1983.

Középkori kapcsolatok

A több mint egy évezredes kapcsolatrendszert nagyjából három szakaszra lehet felosztani. Az első a középkori kapcsolatok korszaka, amely a mohácsi csatával zárul le. A rá következő évszázadok, főként a Habsburg-dominancia miatt, a szálak elvékonyodásának az időszakát hozzák. Annál mozgalmasabb és intenzívebb a 19. és 20. századi, eseményekben gazdag, roppant ellentmondásos időszak.

A középkorból négy mozzanatot emelnék ki. A legfontosabb ezek közül a különféle szerzetesrendek magyarországi megjelenése. A ciszterciák, később pedig a premontreiek, alapvető feladatuknak tekintik az evangelizációt, s roppant energiával fognak bele a rendházalapításba. Nyilvánvaló, hogy missziójuk több mint a katolikus vallás terjesztése; megjelenésük kulturális természetű tevékenységgel egészül ki. Építészet, zene, mezőgazdaság, gasztronómia azok a területek, ahol a francia szerzetesrendek újat hoznak Magyarországra. Külön kiemelendő a bor kultúrájának elterjesztése, azoknak a szőlőfajtáknak a honosítása, mint a merlot, a sauvignon, a chardonnay, a cabernet, amelyek ma is a magyar bortermelés vezető fajtái közé tartoznak.

A ciszterciák nem kevesebb mint tizenkét rendházat építettek föl Magyarországon. A rend Európa szinte minden országában jelen volt, s kelet felé nyomulása során egészen Erdélyig eljutott. A térképen, amely föltünteti az európai cisztercita rendházakat, lengyelországi és magyarországi kolostorok rajzolják ki a cisztercita világ keleti határát.

Keresztes hadjáratok

A keresztes hadjáratok adják a középkori kapcsolatrendszer második mozzanatát. Szent László király, aki 1093-ban behívta Saint-Gilles bencéseit, hogy Somogyváron kolostort alapítsanak, még ugyanabban az évben fogadta a Jeruzsálembe tartó Guillaume-ot, Toulouse grófját, hogy a magyarok csatlakozását megszervezhesse. Három évvel később aztán a keresztesek átvonultak Magyar-

országon a Szentföldre menet, s 1147-ben ez megismétlődött. Sőt, 1217-ben II. András király, akinek második felesége, Yolande de Courtenay maga is francia, a keresztesekkel tart Jeruzsálembé.³

Vagyis a francia keresztesek természetes szövetségüknek tartották a magyarságot, s így is közeledtek felénk. A vallási ürüggyel folytatott hadjáratok sokszor összekapcsolódtak a dinasztikus manőverekkel. II. András után még egy Árpád-házi király, III. Béla választott francia feleséget, előbb Anne Châtillont, majd annak halála után Marguerite de Capet-t. A dinasztikus tervek később sem ritkultak, de többnyire nem jutottak el a megvalósításig; így Nagy Lajos király legidősebb lánya, aki Louis Valois, vagyis az Orléans-i herceg menyasszonya volt, meghalt, mielőtt a házasságkötés megtörtént volna. Megvalósult viszont II. Ulászló házassága, aki első feleségének halála után, Anne de Foix-t vette feleségül 1502-ben. Két gyermekük született, fiúk II. Lajos néven lett magyar király 1506-ban.

Magyar diákok Párizsban

A kapcsolatok negyedik, az előzőknél semmivel sem kevésbé fontos mozzanata, a Párizsban tanuló magyarok története. Így Lukács, 1158 és 1181 közt esztergomi érsek, aki a trónutódlás kérdésében többször is döntő szerepet játszott, Párizsban készült fel hivatására. Még sűrűbb lett a magyarok jelenléte a Sorbonne 1258-as megalapítása után. A magyar jelenlét teljessége még nincsen feltárva, de pontos képet kapunk fontosságáról Gábrriel Asztrik, gödöllői premontrai szerzetes-tanár kutatásai nyomán. Gábrriel az 1494 és 1524 közti periódust vizsgálta, s arra az eredményre jutott, hogy ezalatt a három évtized alatt nem kevesebb mint negyvennégy magyar tanult Párizsban, a baccalaureátus vagy a licenciátus megszerzése céljából.⁴ Négy ún. Nemzet (*natio*) fogta össze a Sorbonne-on tanuló diákokat, a francia, a picard, az occitan és a német–angol; ez utóbbiban kaptak helyet a magyarok.

3 Bozsoki 1995.

4 Gabriel 1986.

Minthogy a tanítás latin nyelven folyt, a Gábrriel Asztrik (s mellette Tonk Sándor)⁵ által feltárt iratok is latinos formájukban adják vissza a magyar nevet. Így a dokumentumokban többször is említett Martinus Tolninus, eredeti nevén a Tolnából származó, Bornemissza Márton, akinek a neve a Jacobus Lefèvre által 1518-ban *Arisztotelész politikája* címmel publikált kötetben tűnik fel. A magyar diákok megbecsülését, érdeklődésük irányát jelzi egy másik publikáció, Johannes Pelletier 1513-as *Peri Archon* címet viselő, ugyancsak filozófiai témájú munkája.⁶ Előszavában Pelletier három magyar barátjának ajánlja a logika elméletével foglalkozó művet. Az első s hozzá legközelebb álló Johannes Saginus Pannonius, vagyis Johannes Sági, aki abban az évben tanult Párizsban, a második a Győrből származó Georgius Meszleny, a harmadik pedig Emerichus Dalachus.⁷

Még egy magyar diákot érdemes kiemelnünk a negyvennégy közül, az 1489-ben baccalaureátust szerző, erdélyi származású Johannes Polnert, aki Anne de Foix királynő titkára lett. Anne de Foix nem sokkal fia születése után 1506-ban gyermekágyi lázban halt meg, a fiú pedig II. Lajos néven Magyarország királya lett, aki a minden tekintetben fordulatot hozó mohácsi csatában vesztette életét 1526-ban. Mohács, ahogyan André Malraux történeti áttekintésében mondja, nemcsak Magyarország, de egész Európa számára tragikus fordulatot jelent.⁸ Érvényes ez a francia–magyar kapcsolatokra is, amelyek jelentéktelenné válnak a következő két évszázadban.

A dunai paraszt

A magyarságkép egyik különleges példája Jean La Fontaine 1678-as verse, *A dunai paraszt*. Az állatmeséiről ismert klasszikus költő itt egy Marcus Aureliusnak tulajdonított anekdotát versel meg. La Fontaine a vers elejére helyezi

5 Tonk 1979.

6 Gabriel munkája 62. lapján közli, hogy a *Peri Archon*, Eugene Rice, a Columbia professzora szerint, nem eredeti alkotás, hanem compendium Arisztotelész ide vonatkozó írásaiból.

7 Gabriel 1986, 59-63.

8 Malraux 1967.

konklúzióját: „Ne vak látszat szerint ítéljük emberekről.”⁹ Ugyanis a vadem-bernek látott torzonborz dunai paraszt, a mese szerint országának képviselője Rómában, egy olyan hosszú és ékes beszédet tart a szenátusban, amely minden hallgatóját elképeszti. Ünneplik, s patríciussá emelik. A történet sajátossága, hogy a konkrét helymegjelölés, a Duna, olyan képzettársításokat indít el, amelyek a Duna két partján fekvő országra utalnak. Annál is inkább, mert a franciák egyik eredetmítosza, amely szerint a francia nép trójai eredetű, a franciákká lett trójaiak útját őshazájukból a Szajna partig úgy írja le, mint amely Sycambrián át vezetett, s e Sycambria nem más, mint a középkorban, a mítosz elterjedésekor már jól ismert Buda.¹⁰

Hozzá kell tennünk, hogy a dunai paraszt kifejezés a 17. század óta átment a köznyelvbe, ma is rendszeresen használják. Dunai parasztnak azt az embert nevezik, aki nyers szókimondásával botrányt kelt, más megközelítésben: azt a nehézkes faragatlan alakot, aki egy távoli vidék szülötte, aki valahol a periférián, a határvidéken él, s aki, bár különbözik a centrum lakóitól, különlegesen tehetséges, kiváló ember.¹¹

Rákóczi, Bercsényi, Szekfű

Néhány évtizeddel később, szabadságharcának kudarca után, 1713-ban menekült II. Rákóczi Ferenc és néhány közei híve Franciaországba. XIV. Lajos kedvezően fogadta Rákóczit, de a Napkirály halála után nehezebb lett a fejedelm helyzete, a francia politika ugyanis nem tekintette legitim uralkodónak. A körülmények folytán Rákóczi (a franciák számára Ragoczký) sorsa része lett a francia közbeszédnek. Alakja két jelentős korabeli regényben is megjelenik. Voltaire *Candide*-jének huszonhetedik fejezetében a főhős Törökországban talál rá végre elveszett szerelmére. Kunigunda cseléd „egy volt uralkodónak, Rákóczinak a házában, az meg a szultán kegyelméből napi három tallérból él me-

9 Jean de la Fontaine *Le Paysan du Danube* c. versét Weöres Sándor fordította.

10 Eckhardt 1943.

11 Szávai 2002.

nedékén.”¹² Voltaire-nél így az „erdélyi fejedelem” szinte szánandó figuraként jelenik meg, Prévost abbé regényében, az 1731-es *Manon Lescaut*-ban viszont ennél sokkal rosszabb színben: a Párizsba menekült Rákóczi hírhedt játékbarlangot működtet abban a palotában, amelyet XIV. Lajos a rendelkezésére bocsátott, elégtelen jövedelmét csak így tudja kiegészíteni. A regényben az ideálisnak induló szerelem egyrészt Manon könnyűvérűsége, másrészt a hamiskártyás Des Grieux lovag játékszenvedélye miatt fut zátonyra. S éppen Rákóczi palotája, a Hôtel de Transylvanie az a hely, ahol minden rosszra fordul.¹³

Szekfű Gyulát, aki *A száműzött Rákóczi* c. 1913-as munkájában tárta fel ennek a történetnek minden szálát, tanulmánya megjelenésekor komoly támadások érték, sokan a fejedelem alakjának igaztalan besározását vetették a szemére.¹⁴ Ezek a támadások, amelyekre Szekfű egy külön tanulmányban válaszolt, nyilvánvalóan azt a fajta szemléletet tükrözik, amely nem egyszer felbukkant a történelmünk során, s amely a nemzeti önismeret hiányosságaira, a kellemetlen ügyek el nem ismerésére épül.

De volt a Rákóczi emigrációnak pozitív hozadéka is. A fejedelem fő hadvezérének, Bercsényi Miklósnak a fia, Bercsényi László, 1720-ben felkérést kapott, hogy a magyar huszárság mintájára szervezzen meg egy francia lovasezredet. A fiatalabb Bercsényi, aki előzőleg Rákóczi testőrtisztjeként szolgált, már Franciaországba érkezésekor felajánlotta szolgálatait; s a Ráttky ezred huszártisztjeként harcolt a spanyol örökösödési háborúban.

1720-ban azzal az ötlettel fordult a Régenshez (vagyis az Orléans-i herceghez, aki XV. Lajos kiskorúsága idején gyakorolta a hatalmat), hogy szeretne egy huszárezredet felállítani.

Tervét kedvezően fogadták, s a hadügyminiszter jelentős összeget biztosított számára, hogy Rodostóban összetoborozza, azután Franciaországba hajóztassa katonáit, azt a százhatvannégy huszárt és tizenhat tisztet, akikből másfél évre rá létrejött a Bercsényi (franciásan Bercheny) huszárezred.¹⁵ Akad azért

12 Voltaire 1753. Az idézetet Gyergyai Albert fordításában közlöm, Európa, Budapest, 1979, 119.

13 Prévost 1984. A regény először 1731-ben jelent meg.

14 Szekfű 1913. Szekfű 1914.

15 Boisseau 2009.

egy különös mozzanata ennek a történetnek. Bonnac márki, konstantinápolyi francia követ, aki kormányja utasítására biztosította a toborzás és az utazás anyagi hátterét, azt írja fölöttesének, hogy „az apa (vagyis Bercsényi Miklós) rendkívül mohó ember”, de hogy ő, mármint a követ, nem hajlandó túllépni a megjelölt büdzsé határait. A huszárezred, amelynek Bercsényi László a tulajdonosa is lett, 1722-ben állt fel az elzászi Hagenauban, s azután évtizedeken keresztül vett részt a királyság különféle háborúiban. Maga Bercsényi László pedig 1754-ben megkapta a Franciaország marsallja címet. A Bercsényi-huszárok elnevezés máig megmaradt; a lovassági alakulatok megszűnése óta egy ejtőernyős ezred viseli a nevét.

Még egy érdekes mozzanat a 18. századból: megjelenik franciául 1737-ben Bethlen Miklós gróf emlékezése. Csakhogy nem a magyar emlékirodalom kiemelkedő remekének francia változatáról van szó, a *Mémoires historiques du comte Betlem-Nikolas* egy fiktív memoár, vagyis valójában egy regény, Dominique Révérend alkotása, a korban rendkívül gyakori álmemoárok egyike. A cím és témaválasztás mindenesetre arra utal, hogy egyes körökben ismerősen csengett a nevezetes magyar főúr neve.¹⁶

Napóleon és a győri csata

A felvilágosodás magyar híveinek franciák iránti vonzalmát pontosan jelzi Batsányi János *A franciaországi változásokra* című híres, 1789-ben írt versének egy sora: „Vigyázó szemetek Párizsra vessétek.” Húsz évvel később azonban az Európa meghódítására induló Napóleonnak a magyarokhoz intézett felhívása 1809-ben semmiféle visszhangot nem keltett. A francia császár Bécsből szólta a magyar nemességhez, arra biztatva őket, hogy a Habsburgok helyett válaszsának új magyar királyt. Az országgyűlés azonban megerősítette a Habsburg uralkodó iránti hűséget, sőt, elrendelte a nemesi felkelést, hogy csapatai a János főherceg által vezetett hadsereghez csatlakozva vívjanak meg a franciákkal, il-

16 Kőpeczi 1994.

letve azok szövetségeseivel. Ez volt a nevezetes győri csata, amelyről a plebejus Petőfi majd oly gunyorosan emlékezik meg. „Majd elfeledtem győri vitézségek/ Mikor emeltek már emlékszóbot/ A sok lábnak mely ott úgy futott?”¹⁷ Bár a francia–olasz sereg megnyerte a győri csatát, Napóleon nem foglalkozott tovább a magyar problémával, a francia politika évtizedekre elfeledte Magyarországot.¹⁸ Sőt, akár egy évszázadra is, fenntartva azt a meggyőződését, hogy Magyarország véglegesen a német–osztrák érdekkörbe tartozik.

Kossuth, Teleki

Ennek a bevett véleménynek a következménye, hogy a francia kormányzat nem fogadja Teleki Lászlót, akit a Batthyány kormány 1848 szeptemberében követnek küldött Párizsba. Pontosabban, Jules Bastide külügyminiszter fogadja ugyan, de nem mint diplomatát, hanem csak mint nem hivatalos küldöttet. Ugyanis dacára a februári forradalom által hatalomra került ideiglenes kormány külügyminisztere, Alphonse de Lamartine ígéreteinek, a júniusban helyére lépő Cavaignac-kormány úgy dönt, hogy nem avatkozik be sem az olasz, sem a lengyel, sem a magyar ügyekbe. A decemberi elnökválasztáson győztes Louis Bonaparte pedig e tekintetben folytatja elődjei Európa-politikáját.

Holott a reformkor, magyar szempontból, jelentős változásokat hozott a magyar–francia kapcsolatokban. A kor nagyjai Rousseau-t, Michelet-t, Lamartine-t, Tocqueville-t tanulmányozzák, a francia gondolkodók erőteljes hatással vannak a magyar közgondolkodásra. Kossuth Lajos, amikor 1849-ben Debrecenben kinyilvánítja – egyoldalúan – Magyarország függetlenségét, európai, így többek közt, francia segítségre is számít, de hiába. Az 1825-ös bécsi kongresszus, Metternich mesterműve, közel egy évszázadra meghatározza az európai hatalmi viszonyokat, s ebben a konstrukcióban a magyarságnak nincsen önálló helye. Innét nézve válik érthetővé, hogy III. Napóleon 1854-ben az európai kortesúton járó Kossuth Lajost csak titokban, egy éjszakai órán fogadja. Kossuth

17 Petőfi Sándor: *A nép nevében*

18 Lázár 2009.

részletesen beszámol a tárgyalásról, arról a javaslatáról, hogy a reményei szerint nemsokára kirobbanó nagy európai háború kezdetén a francia császár majd az 1809-es napóleoni proklamációhoz hasonló felhívással szólítja a magyarokat önállóságuk kivívására. Kossuth feljegyzései szerint III. Napoleon semmire sem mondott nemet, de ígéretei nyilvánvalóan semmit sem értek.¹⁹

Eisenmann és Trianon

Ha a politikai érintkezés lényegében meg is szűnt, a kölcsönös kulturális érintkezés viszont annál erőteljesebben fejlődött a 19. század második felében. Henri Toulouze bibliográfiáiból²⁰ tudhatjuk, hogy Jókai Mór a korszak egyik legolvasottabb írója Franciaországban, Petőfit és Madáchot többen is lefordítják, másfelől Munkácsy Mihály a legnépszerűbb festők közé tartozik, és a francia elitképzés fellegvára, az École Normale Supérieure hathatósan közreműködik budapesti testvérintézménye, az Eötvös Collegium 1893-as megalapításában. A Collegium állandó francia lektort foglalkoztat; így került Budapestre 1897-ben Jérôme Tharaud, aki később bátyjával, Jeannel együtt rendkívül népszerű és sikeres író lett; közös munkájuk az 1927-ben megjelent *La Fin des Habsbourg* Magyarország 20. század eleji történetét dolgozza fel.²¹

Az a viszonylag kedvező kép, amely Magyarországról a szabadságharc, majd pedig a kiegyezés után kialakult, a századforduló körül lassú romlásnak indult. Nagyjából ugyanakkor mint Angliában, ahogyan azt Jeszenszky Géza bemutatta,²² Franciaországban is egyre több kritikus hang szólalt meg Magyarországgal kapcsolatban. Tipikus példa erre az elzászi születésű Louis Eisenmann, aki 1904-ben védte meg és publikálta disszertációját *A Kiegyezés, tanulmány a dualizmusról* címmel.²³ A németet is anyanyelvi szinten bíró Eisenmann magyarul és csehül is megtanult disszertációjának készítése során, s többször is hosszabb

19 Kövér 2017, 55-64.

20 Toulouze 2002.

21 Tharaud 1933.

22 Jeszenszky 1986.

23 Elisemann 1904. Modern kiadása is létezik: Paris, Hachette, 2013.

időt töltött Magyarországon, ahol elsősorban a kor egyik vezető történészével, Marczali Henrikkel dolgozott együtt. Több mint hétszáz oldalas munkája francia nyelven a téma legteljesebb feldolgozása, s így nyilvánvalóan a franciák közép-európai politikájának egyik megalapozó és irányadó szövege. Eisenmann a jogi karon védte meg munkáját, amely tényyszerűnek és véleményeiben mérsékeltnek mondható, bár a dualizmus helyett szívesebben látna egy hármas szerkezetű monarchiát. Ugyanakkor úgy véli, a dualizmuson belül egyre inkább a magyar fél akarata érvényesül.²⁴

Eisenmann 1913-tól, Kont Ignác halála után, megbízott előadóként magyart tanított a Sorbonne-on. A háború alatt katonai behívójával sajtóreferens volt, az osztrák és a magyar sajtót figyelte, s alkalmanként politikai tanácsadóként is alkalmazták. Mindenesetre a befolyása jelentősnek mondható. 1914 nyarán, a háború kitörésekor internálták a Franciaországban tanulmányúton tartózkodó magyar fiatalokat, köztük több Eötvös-collegistát, így Bárczi Gézárt és Gyergyai Albertet. A Collegium levéltárában fellelt iratok szerint Eisenmann, mint az École Normale Supérieure tanára, közbenjárta, méghozzá eredményesen, az atlanti szigetekre deportált magyarok érdekében.²⁵ Eisenmann vitába keveredett a magyar kultuszminisztériummal, s a világháború éveiben egyre inkább a csehekhez közeledett. 1922-ben a Sorbonne szláv tanszékének a vezetője lett, 1925-ben pedig a prágai Francia Intézet igazgatója. Magyar kapcsolatai, úgy látszik, megszakadtak. Így Eisenmann azon történészek közé tartozik, akiknek a munkája a világháború éve alatt kialakuló kisantant terv megvalósítását segíti elő.

Trianon a magyar történelem mélypontja. A magyarságról kialakult kedvezőtlen véleményt pontosan illusztrálja az a jelenet, amelyet Bánffy Miklós ír le memoárjában. Az új miniszterelnök, Károlyi Mihály 1918 novemberében Belgrádba utazik, hogy a balkáni francia seregek parancsnokával, Louis Franchet d'Esperey-vel találkozzon. Károlyi a világháború éveit Nyugat-Európában töltötte, s minthogy mindent megtett a magyarság minél kedvezőbb színben való feltüntetésére, azt reméli, hogy baráti fogadtatásban részesül. A tábornok azonban a hatalmi viszonyok szellemében jár el, Károlyit szinte fogadni sem

24 Szávai 1989.

25 Horváth 2015, 131-190.

akarja, lekezelően bánik vele, megalázó helyzetbe hozza. Magyarország a németek szövetségese volt, jelenti ki a megbeszélés során, s ugyanúgy bűnhődni fog, mint Németország.²⁶

Frankhamisítás

Az 1924-es párizsi olimpiára Magyarországot meg sem hívják. A politikai kapcsolatok mélyponton vannak. Klebelsberg Kunó kultuszminister próbálkozik kitörni az elzártágból, egyebek közt azzal, hogy több európai fővárosban, így Párizsban is kulturális intézetet nyit. De egy másik területen, az egyetemi világban újabb kudarc éri Magyarországot. Ebben az időszakban épül ki a külföldi diákoknak szállást biztosító rezidenciák hálózata, a Cité Universitaire Párizs déli részén, minden nemzet egy-egy épületet kap. Magyarország nincsen közöttük. S Magyary Zoltán oktatásügyi tanácsos is kudarcot vall, amikor 1929-ben megpróbálja felújítani a magyar nyelv és irodalom oktatását a Sorbonne-on.

Súlyosan érinti a Magyarország-képet az 1925-ben kipattanó frankhamisítási botrány is. A történet szinte hihetetlen. Windischgratz Lajos főherceg, volt miniszter, már két évvel korábban próbálkozott pénzhamisítással, de első kísérletei kudarcba fulladtak. Komolyabbra fordult az ügy azzal, hogy Gerő László, a Térképészeti Intézet egyik vezetője is bekapcsolódott az előkészületekbe, és hogy ez az állami intézmény helyet adott a hamisítóknak. Harmincezer bankjegy készült a Térképészeti Intézetben, ezek közül néhány százat először Hollandiában próbálták értékesíteni, de a hamisítók által megbízott Jankovich Arisztid ezredes már az első kísérletnél lebukott, a banki pénztáros, akinél az ezerfrankos bankjegyet megpróbálta átváltani, rögtön rájött, hogy a bankó hamis. A diplomáciai mentességre hivatkozó ezredes, miután elkobozták a nála lévő több száz darab hamis ezerfrankost, letartóztatták.

A némi huzavona után bíróság elé állított hamisítók azzal érveltek, hogy akciójukkal Trianonért akartak bosszút állni Franciaországban; érvelésük visz-

26 Bánffy 2013, 73-75.

szhangra is talált a magyar közvélemény egy részében. Romsics Ignác szerint a húszas évek elején egyes titkosszolgálatok, így a német és a francia is, megpróbálkoztak a rivális nemzet pénzének hamisításával. De ezek az ügyek sohasem váltak nyilvánossá, nem váltottak ki botrányt. A magyar frankhamisítás annál inkább. A legfontosabb kérdés már kezdettől fogva az volt, hogy milyen magasra érnek a konspiráció szálai. Az első érintettek közt volt Nádosy Imre rendőrfőkapitány, aki diplomataútlevelet adott Jankovichnak; valamint a munkálatokat irányító Gerő László igazgató, sőt, az is hamar kiderült, hogy Teleki Pálnak feltehetőleg tudomása volt a szerveződésről. A francia külügyminisztérium álláspontja többször is változott; az első, mérsékeltebb állásfoglalás után, szigorúbb retorziókat kívánt, s igyekezett bebizonyítani, hogy Bethlen István miniszterelnök is érintett, vagyis tudott arról, mi készül a Térképészeti Intézetben. A francia diplomácia Bethlen lemondását szerette volna kiprovokálni, s az is fölmerült, hogy Horthy Miklós kormányzó felelősségét is vizsgálni kellene. Az angol és az olasz kormány viszont nem látta volna szívesen a miniszterelnök távozását, és nyomásukra a francia kormány elállt eredeti tervétől.²⁷

A forradalomtól a rendszerváltozásig

A franciák magyarságképének döntő változását hozta az 1956-os magyar forradalom. A budapesti eseményekről részletesen és kiemelkedő helyen számolt be az írott sajtó, és az éppen akkor elterjedőben lévő televízió is. A francia kormány ugyan hátra dőtte a magyar forradalmat azzal, hogy október 27-én hadjáratot indított Nagy-Britanniával együtt a szuezi csatorna visszaszerzéséért, de a francia közvélemény, a Kommunista Párt kivételével, a magyar ügy mellé állt. A kor három kiemelkedő véleményvezére írásaival a forradalom ügyét karolta fel. A nagy regényíró François Mauriac, aki évtizedeken át rendszeresen kommentálta a mindenkori aktualitást, a zsarnokság elleni szabadságharcnak nevezi a magyar forradalmat, a magyar ifjúság Antigoné módjára lázad, írja, az új

27 Romsics 1983.

Kreón ellen. Budapesten a Marseillaise szelleme szólalt meg, mondja Mauriac egyik október végi cikkében. Jean-Paul Sartre, a kor legnagyobb hatású gondolkodója tőle eltérően úgy véli, hogy a szovjet hatalom elleni magyar felkelés tulajdonképpen a szocializmus megmentését célozza. A munkásosztály, fejtegeti Sartre, nem a szocializmus ellen, hanem az igazi szocializmusért harcolt.

Albert Camus, aki már az 1953-as kelet-berlini felkelés és az 1956 nyáron kitört poznańi munkásfelkelés során is megszólalt, számos írásában, manifesztumában, tiltakozásában, nagygyűlési felszólalásában foglalkozik Magyarországgal. A magyar forradalom a totalitarizmus elleni lázadás, mondja Camus, a valódi értékek: a szabadság, a szolidaritás harca az elnyomás, a diktatúra ellen. A magyar ügy sok mindenkit megmozgatott; a sorozatos tiltakozások mellett sok helyen gyűjtést szerveztek a magyarok javára, francia írók csomagokat küldtek az Írószövetség közvetítésével a magyar íróknak. Az 1956-ban tizenévesek közül számosan részt vettek a különféle akciókban, s akik közülük politikusok lettek, mint Pierre Morel²⁸ vagy Jean-Marie Delalande,²⁹ elmondásuk szerint ezeknek az élményeknek a hatására eleve pozitív elfogultsággal tekintettek Magyarországra.³⁰

Nyilvánvalóan ennek köszönhető, hogy a változások idején, de még a választások előtt, vagyis 1989-ben és 1990 tavaszán, szinte egymásnak adták a kilincset a Budapestre látogató vezető francia politikusok, hogy találkozhassanak az ellenzéki vezetőkkel. Így Roland Dumas külügyminiszter, Pierre Joxe belügyminiszter, akit Mitterrand elnök a magyar ügyek követésével bízott meg, azután az első RPR delegáció: Jacques Godfrain, Jean-Claude Mignon, Jean-Pierre Delalande képviselők, majd Valéry Giscard d'Estaing volt köztársasági elnök, Alain Juppé, az RPR főtitkára, és vele Nicolas Sarkozy, valamint Louis Jung és Gérard Larcher szenátorok. François Mitterrand elnök, aki 1990 januárjában tett hivatalos látogatást Magyarországon, ugyancsak belevette programjába az ellenzéki vezetőkkel való találkozást, de ezen a munkareggelin kívül Antall Józseffel még külön is találkozott.

28 Pierre Morel (1944) diplomata, Mitterrand elnök külügyi főtanácsadója, majd moszkvai, azután pedig pekingi nagykövet.

29 Jean-Pierre Delalande (1945–) konzervatív gaullista (RPR) képviselő (Val-d'Oise) 1978–2001 között.

30 Szávai 1996, 962-970.

Balatonboglár

A két világháború között a hivatalos Franciaország magyarságképe egyértelműen negatív volt, hiszen a kisantant eszme határozta meg, vagyis azoknak a közép-európai államoknak a támogatása, elsősorban Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia, amelyeket utódállamoknak nevezhetünk. Minthogy Magyarország az ellentétes tábor szövetségese volt mindkét nagy konfliktus során, reménye sem lehetett arra, hogy a róla kialakult kép megváltozzon. A magyar kulturális közeg franciabarátsága nem sokat nyomott a latban.

Mégis, a második világháború éveiben történt egy olyan esemény, amely akkor alig keltett feltűnést, később viszont annál fontosabb szerepet játszott a kapcsolatok alakulásában, a magyarságkép alakításában. Balatonboglárról van szó, pontosabban azoknak a francia tiszteknek a történetéről, akik a német hadifogságból megszökve nem nyugat, hanem kelet felé vették az irányt. Minthogy tudták, hogy Magyarország nincsen hadiállapotban Franciaországgal, megpróbáltak, még hozzá sikerrel, így visszanyerni szabadságukat. 1942–43-ban a kutatások szerint 942 francia érkezett Magyarországra. A német tiltakozásokat figyelmen kívül hagyva a kormány úgy döntött, a genfi konvenció jegyében internálja őket, de ugyanakkor meghagyja mozgásszabadságukat, sőt, lehetővé teszi, hogy munkát vállaljanak. Anyagi biztonságukról a francia követség és a magyar kormány közösen gondoskodott. Internálásuk helyéül Balatonboglárt jelölték ki, ahol két szállodát bérelt ki számukra a követség. Az egész akciót id. Antall József menekültügyi kormánybiztosként irányította.³¹

1943. július 14-én zászlófelvonással emlékeztek meg a francia nemzeti ünnepről, s ezen a ceremónián ott volt apja társaságában a tizenegy éves Antall József is. A francia hadifoglyok történetéről évekig kevés szó esett, a politikának nem volt érdeke ébren tartani ennek az akciónak az emlékét. Csak 1975-ben jelent meg a témával foglalkozó első közlemény, azután 1980-ban a francia inter-

31 Id. Antall József tevékenységének lényegét a vereség után Magyarországra menekült lengyel katonák mentése jelentette.

náltak emlékezéseit tartalmazó kötet,³² az első komoly tudományos feldolgozás pedig csak 2017-ben.³³

Antall József még ellenzéki politikusként adta elő a balatonboglári történetet az 1990 januárjában Budapestre akkreditált Pierre Brochand nagykövetnek. A történet, mely élesen eltért a szokásos sztereotípiáktól, óriási hatást gyakorolt Brochand-ra éppúgy, mint azokra a francia politikusokra, akiknek már miniszterelnökként Antall, szinte minden tárgyalás bevezetőjeként, előadta. Az 1993. augusztus végén Magyarországra látogató François Léotard védelmi miniszterre különösen nagy hatást gyakorolt a francia hadifoglyok sorsának története, s rögtön azzal a javaslattal állt elő, hogy szeretne Párizsban emléktáblát állíttatni id. Antall emlékére. Időközben 1993 decemberében Antall József meghalt. A temetésen Léotard képviselte Franciaországot, s már ekkor azt javasolta, hogy a létesítendő emléktábla mindkét Antallnak állítson emléket.

Az emlékművet 1994 februárjában avatta fel François Léotard és a hivatalos látogatásra érkezett Boross Péter miniszterelnök. A 16. kerületi Albert Chapus téren emelt emléktáblán a következő szöveg áll: „Antall József magyar államférfi, a Magyarországra menekült francia hadifoglyok és a nácizmus áldozatainak oltalmazója és fia, Antall József a szabad választások nyomán létrejött első demokratikus kormány feje emlékére – a hálás Franciaország.”

Barátsági és együttműködési szerződés

1990-ben alapvetően új helyzet állt elő. A két ország a huszadik században mindaddig egymással ellenséges szövetségi rendszernek volt a tagja. Ez a szembenállás a Varsói Szerződés és a KGST felszámolásával egyszerre megszűnt. A magyar kormány nyitása hamar választ kapott francia részről. A Quai d’Orsay elindította azt a folyamatot, melynek során barátsági szerződést kívánt kötni a közép-európai államokkal. A francia külpolitika új irányultságát jelezte a tervezett szerződések sorrendje: Lengyelország után Magyarország következett

32 Antal 1980.

33 Lagzi 1975.; Lagzi 2017.

másodikként. A kisantant politika végét jelezte egy finom szemantikai jelzés is: ugyanis a szerződés címébe belefoglalták az antant szót, *Traité d'entente et d'amitié*, vagyis Együttműködési és barátsági szerződés. Ezeréves történelmünk során ez volt az első hivatalos államközi francia-magyar megállapodás. A szerződést 1991. szeptember 14-én írta alá Párizsban, Mitterrand elnök és Antall miniszterelnök jelenlétében a két külügyminiszter, Roland Dumas és Jeszenszky Géza.³⁴

A francia kormány gesztusok sorozatával jelezte, hogy segíteni kíván, hogy rokonszenvezik a magyarokkal. Boross Péter miniszterelnök 1994. február 23-i hivatalos látogatása pontosan jelezte, hogy a magyarságkép mennyire pozitívrá fordult, partnerén, Edouard Balladur miniszterelnökön kívül további hat miniszter is kérte, hogy találkozhasson a kormányfővel, s Mitterrand elnök is feltétlenül fogadni akarta. „Magyarország osztályelső”, nyilatkoztatta ki Gérard Longuet ipari miniszter azon a munkareggelin, ahol Boross Péter gazdasági vezetővel találkozott. Annak generációnak, amely az ötvenes években nőtt fel, a francia-német ellentét már csak történeti tény volt, gondolkodását a két nemzet együttműködésének prioritása határozta meg. Ezzel nagyrészt elenyésztek a magyarsággal kapcsolatos előítéletek is. A 1990-es években a politikai, a gazdasági és a kulturális szféra egyaránt kedvező képet alakított ki Magyarországról.

2001-ben a franciaországi kulturális év meghívott díszvendége Magyarország volt. Az akció, vagyis többszáz esemény sikere arról tanúskodott, hogy a franciák magyarságképe addig soha nem látottan kedvező módon alakult. A Magyarországról alkotott képet továbbra is előítéletek befolyásolják, de ezek már majdnem mindig kedvezően elfogult előítéletek.

34 A két állam közti közjogi különbségek miatt (más ugyanis a végrehajtó hatalom feje, ott az elnök, nálunk a miniszterelnök) írtak alá a külügyminiszterek.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Antal 1980.** Antal László (szerk.): *Ego sum Gallus captivus. Francia menekültek Magyarországon.* Európa, Budapest, 1980.
- Bánffy 2013.** Bánffy Miklós: *Egy erdélyi gróf emlékiratai.* Helikon, Budapest, 2013.
- Boisseau 2009.** Boisseau, Raymond: La levée des Bercheny-hussards, *Revue historique des Armées*, 2009/255.
- Bozsoki 1995.** Bozsoki Pál Gerő: *Keresztes hadjáratok*, Agapé, Szeged, 1995.
- Brun 2009.** Brun, Jean-François: La bataille de Raab, *Revue du souvenir napoléonien*, 2009/479.
- Eckhardt 1939.** Eckhardt Sándor: A magyarság külföldi képe, In Szekfű Gyula szerk. *Mi a magyar?* Magyar Szemle, Budapest, 1939.
- Eckhardt 1943.** Eckhardt Sándor: *De Sicambrie à Sans-Souci*, PUF, Paris, 1943.
- Eisenmann 1904.** Eisenmann, Louis: *Le Compromis. Étude sur le dualisme.* Société Nouvelle, Paris, 1904.
- Gabriel 1986.** Gabriel, A. G.: *The University of Paris and its Hungarian Students and Masters during the reign of Louis XIII and François Ier.* Notre Dame Indiana, ed. of University Notre Dame, 1986.
- Horváth 2015.** Horváth László: „Alulírott dr. Szegő Albert, írói nevemen Gyergyai Albert” In: Szávai Dorottya-Szávai János (szerk.) *Kegyelmet a klasszikusoknak, Írások Gyergyai Albertről.* Kalligram, Budapest, 2015.
- Jeszenszky 1986.** Jeszenszky Géza: *Az elveszett presztízs.* Magvető, Budapest, 1986.
- Köpeczi 1994.** Köpeczi Béla: Relation, description, roman, in Tverdota György szerk. *Écrire le voyage.* CIEH, Paris, 1994.
- Kövér 2017.** Kövér Lajos: Kossuth et Napoléon III. *Chronica annuel of the Institute of History*, Univ. of Szeged, 2017. 55-64.
- Lagzi 1975.** Lagzi István: A francia katonai menekültek Magyarországon a második világháború idején. *Levéltári évkönyv* 6. szak, Kaposvár, 1975.
- Lagzi 2017.** Lagzi István: *Francia menekültek Magyarországon 1940-1944.* Jatepress, Szeged, 2017.

- Lázár 2009.** Lázár Balázs: L'armée de Napoléon en Hongrie en 1809. *Revue historique des Armées* 2009/270.
- Malraux 1967.** Malraux, André: *Politique, culture*. Gallimard, Paris, 1967.
- Prévost 1984.** Prévost, Antoine-François: Manon Lescaut és des Grieux lovag története, ford. Kolozsvári Grandpierre Emil, In: *Három francia szerelmes regény*. Kriterion, Bukarest, 1984.
- Romsics 1983.** Romsics Ignác: Franciaország, Bethlen és a frankhamisítás. *Történelmi Szemle*, 1983/26.
- Szávai 1989.** Szávai János: Le temps des francs-tireurs. *Cahiers d'Etudes hongroises*, Paris, 1989.
- Szávai 1996.** Szávai János: Albert Camus és Magyarország. *Magyar Szemle*, 1996/5.
- Szávai 2002.** Szávai János: Magyar vagyok, avagy a dunai paraszt. In: Szávai János: *Írástudók és próféták. Magyar írók a világirodalomban*. Krónika Nova, Budapest, 2002.
- Székfű 1913.** Székfű Gyula: *A száműzött Rákóczi*. Magyar Tudományos Akadémia kiadója, Budapest, 1913.
- Székfű 1914.** Székfű Gyula: *Felelet a száműzött Rákóczi dolgában*. Különlenyomat. Benkő, Budapest, 1914.
- Szűcs 1983.** Szűcs Jenő: *Vázlat Európa három történelmi régiójáról*. Magvető, Budapest, 1983.
- Tharaud 1933.** Tharaud, Jean – Tharaud, Jérôme: *La fin des Habsbourg*. Flammarion, Paris, 1933.
- Tonk 1979.** Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*. Kriterion, Bukarest, 1979.
- Toulouze 2002.** Toulouze, Henri – Hanus Erzsébet: *Bibliographie de la Hongrie en langue française*, Szeged, 2002.
- Voltaire 1753.** Voltaire: *Candide*. ford. Gyergyai Albert, Európa, Budapest, 2019.

Images of Hungary

ABSTRACT: The image of Hungary in Western Europe and specially in France is a very important phenomenon for us, Hungarians. This image fluctuates from 930 between two variations.

The first is a fairly negative one, but the second is more advantageous. According to the first Hungarians are just barbarians, conforming to the second, Hungary is the shield of Christianity.

During the Middle Ages, several dynastic marriages has been contracted, and a number of young Hungarians studied at the Sorbonne.

After the Mohács battle, the relations between Hungary and France became insignificant until the 19th century. Even Napoleon's proclamation addressed to the Hungarian nobility in which he asked them to break with the Habsburg proved to be a failure.

In the 1920es, the affaire of the falsified francs impested the relations.

The extraordinary echo of the Revolution of 1956 indicates a temporary and but emotional inversion of the relationship.

When in 1990 the new government of József Antall reformulated the foreign policy of Hungary, France became one of the most important partner so that in 1992 a friendship agreement – the first of our common history – has been signed in Paris.

KEYWORDS: dynastic marriages, crusades, Sorbonne, Mohács, Napoleon, Napoleon III, Austro-Hungarian Compromise, falsified francs, Balatonboglár, revolution, battle of Raab, Batsányi, Kossuth, Trianon, Gyula Illyés, Mitterrand, József Antall

Images de la Hongrie 1000-2000

RÉSUMÉ: L'image de la Hongrie en Europe occidentale et surtout en France est toujours d'une grande importance pour les Hongrois.

Cette image oscille depuis toujours entre deux variantes. La première est bien négative tandis que la deuxième est très avantageuse. Pour la première les Hongrois sont - comme les bandes défaites au cours du 10e siècle – des barbares, pour la deuxième la Hongrie est le bouclier de la chrétienté.

Au cours du Moyen-Age nous voyons des mariages dynastiques, et un grand nombre de jeunes Hongrois faisaient leurs études à la Sorbonne.

Après la bataille de Mohács les rapports franco-hongrois deviennent insignifiants jusqu'à la fin du 19e siècle. Ainsi la tentative de Napoléon qui essaie de convaincre la noblesse hongroise de couper les fils avec les Habsbourg, échoue lamentablement.

Au début du 20e l'affaire des faux francs empoisonne les rapports franco-hongrois.

C'est l'écho extraordinaire de la Révolution de 1956 qui retourne la situation.

En 1990 le gouvernement de József Antall redessine la politique étrangère de la Hongrie dont la France devient un des partenaires les plus importants. De telle manière qu'un Traité d'entente et d'amitié franco-hongrois est signé à Paris en 1992, pour la première fois de notre histoire commune.

MOTS - CLÉS: mariages dynastiques, croisades, Sorbonne, Mohács, Napoléon, Napoléon III, Compromis Austro-Hongrois, faux, Balatonboglár, révolution, bataille de Raab, Batsányi, Kossuth, Trianon, Gyula Illyés, Mitterrand, József Antall.

